

NORRA KORTEDALA

Kulturmiljöunderlag
inför detaljplan samt
antikvarisk
konsekvensbeskrivning

2025-12-10

SBF-2023-00157

VARSAMT

INNEHÅLL

INNEHÅLL	2	Småindustri- och hantverksområde	17
SAMMANFATTNING	3	BESKRIVNING OCH ARKITEKTONISK ANALYS	18
INLEDNING	4	<i>Landskap och bebyggelsestruktur</i>	<i>18</i>
<i>Omfattning</i>	<i>4</i>	<i>Årstidstorget</i>	<i>22</i>
<i>Syfte</i>	<i>4</i>	<i>Bostadsområden</i>	<i>23</i>
<i>Innehåll</i>	<i>5</i>	<i>Lamellhus</i>	<i>23</i>
FÖRUTSÄTTNINGAR	6	<i>Punkthus</i>	<i>26</i>
<i>Bevarandeprogrammet</i>	<i>6</i>	<i>Småindustri- och hantverksområde</i>	<i>28</i>
<i>Plan- och bygglagen</i>	<i>6</i>	VÄRDEBÄRANDE EGENSKAPER	30
STADSBYGGNADSHISTORISK BESKRIVNING	7	<i>Kulturhistorisk värdering och bedömning</i>	<i>30</i>
<i>Utbyggnaden av Kortedala</i>	<i>9</i>	<i>Bärande karaktärsdrag</i>	<i>31</i>
<i>Norra Kortedala</i>	<i>10</i>	<i>Känsliga egenskaper</i>	<i>33</i>
<i>Norra centrum/Årstidstorget</i>	<i>14</i>	ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING	34
<i>Bostadsområden</i>	<i>15</i>	KÄLLFÖRTECKNING	37

Göteborg 2025-12-10
johanna@varsamt-ab.se

VARSAMT

SAMMANFATTNING

Följande kulturmiljöunderlag med antikvarisk konsekvensbeskrivning är framtaget på uppdrag av Stadsbyggnadsförvaltningen Göteborgs stad i anslutning till pågående detaljplanearbete som omfattar ett område i Norra Kortedala.

Norra Kortedala uppfördes i mitten av 1950-talet och har förändrats i relativt liten utsträckning sedan det stod färdigt. Planområdet utgörs av bebyggelsemiljöer med tidstypiska karaktärsdrag för efterkrigstidens grannskapsplanering, och även om det – med undantag för en mindre del vid Allhelgonagatan – inte är utpekad som särskilt värdefullt, delar det både historia och karaktärsdrag med Årstidstorget och området norr om detta som ingår i bevarandeprogrammet för Göteborg. Bebyggelsen inom planområdet bedöms ha kulturhistoriska värden och värdefulla karaktärsdrag som ska behandlas varsamt vid planläggning enligt Plan- och bygglagen 2 kap. 6 §.

Kortedala byggdes ut under en epok som präglades av framtidsoptimism och stadsdelen planerades för moderna bostäder med god tillgång till kollektivtrafik, grönområden, lekplatser och flera centrumanläggningar med butiker, samhällsfunktioner, kultur och gemensamhetslokaler. Biltrafiken separerades från bostadsområdena för att skapa säkra miljöer för barn. Landskapet med sin varierande topografi var utmanande att bebygga men passade tidens arkitekturfilosofi som gärna betonade vikten av naturen som inslag i boendemiljöer. I Norra Kortedala användes framför allt en relativt traditionell hustyp i tre våningar, landshövdingehuset, ett smalhustyp som kunde placeras på olika sätt i landskapet – som lameller eller i öppna gårdsformationer. Dessa kompletterades med ett mindre antal punkthus och skivhus samt centrumhus och fristående butikslokal.

Dagens Norra Kortedala är en överlag trogen återspeglings av de ursprungliga stadsplaneidéerna. Bebyggelsen har kompletterats i liten utsträckning och är på en övergripande nivå välbevarad. Byggnaderna har dock renoverats och försetts med tilläggsisolering och nya material i fasad och tak. Fönsterbyten har också

genomförts generellt vilket gör att byggnadskaraktären förändrats i stor utsträckning. Den ursprungliga grannskapsidén med funktionsblandning och den tidstypiska hanteringen av landskap och bebyggelse med välgestaltade, öppna gårdar och enhetliga bostadsområden med inbördes variation är dock fortfarande upplevbar och läsbar som ett grannskapsområde från 1950-talet.

Genom den nya detaljplanen prövas rivning av ett verksamhetsområde, komplettering av lamellhusbebyggelse utmed Januarigatan och Aprilgatan samt två punkthus och förskola utmed Allhelgonagatan. Den antikvariska konsekvensbeskrivningen i denna rapport behandlar bara konsekvenserna för rivningen vid Januarigatan och den nya bebyggelsen som planeras i stället för den som rivs, samt uppförandet av det punkthus som hamnar inom området som omfattas av bevarandeprogrammet.

Den antikvariska konsekvensbeskrivningen visar att den planerade förändringen bedöms innebära måttlig negativ konsekvens för läsbarheten av Norra Kortedalas ursprungliga stadsplan och den funktionsblandning som var ett eftersträvat karaktärsdrag för grannskapsplaneringen under efterkrigstiden. För Norra Kortedala som helhet bedöms dock den tillkommande bebyggelsen kunna innebära positiva konsekvenser och potentiellt bidra till att stärka den befintliga kulturmiljön, framför allt utifrån socialt perspektiv.

Under planprocessen har ett aktivt arbete bedrivits för att anpassa den nya bebyggelsen utmed Januarigatan och Allhelgonagatan efter stadsdelens karaktär vilket har bidragit till att mildra potentiellt negativa konsekvenser av den nya bebyggelsen. För att minimera negativa konsekvenser föreslås i konsekvensbeskrivningen att detaljplanen även säkerställer planerad förgårdsmark, lokaler i nya byggnader, att återfyllnad mot byggnader efter sprängning sker, att punkthus ges en något justerad placering samt att gestaltungsprogrammet följs.

INLEDNING

Norra Kortedala utgörs av en bebyggelsemiljö med bostadshus, litet verksamhetsområde och centrum som uppfördes i mitten av 1950-talet. Området har förändrats i relativt liten utsträckning sedan det stod färdigt. Bebyggelsen norr om planområdet inklusive Årstidstorget omfattas av Göteborgs bevarandeprogram. Planområdet, undantaget en mindre del vid Allhelgonagatan, ingår inte i bevarandeprogrammet men har en gemensam historia med området norr om torget och delar många bärande karaktärsdrag med detta.

Kulturmiljöunderlaget är framtaget av Varsamt genom bebyggelseantikvarie Johanna Lange på uppdrag av Stadsbyggnadsförvaltningen Göteborgs stad.

Omfattning

Kulturmiljöunderlaget omfattar fyra delområden med varierande karaktär i Norra Kortedala som ska kompletteras med bostäder och förskola. Planintressenter inom området utgörs av fastighetsägarna Stena Fastigheter, Tapajos och Framtiden.

Syfte

Följande kulturmiljöunderlag är framtaget i anslutning till pågående detaljplanearbete och ska beskriva områdets historiska framväxt och dess rumsliga och arkitektoniska kvaliteter.

Kulturmiljöunderlaget ska ge antikvariska ingångsvärden för det fortsatta gestaltungsarbetet och ska ligga till grund för bedömning av tillkommande bebyggelses anpassning till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen samt intresset av en god helhetsverkan.

Det ska också fungera som utgångspunkt för en antikvarisk konsekvensbedömning av slutligt planförslag med fokus på rivning och nyuppförande av byggnader utmed Januarigatan och inom den del av Allhelgonagatan som omfattas av bevarandeprogrammet.

Pågående detaljplan omfattar ovanstående delområden i Norra Kortedala. (Kartillustration Stadsbyggnadsförvaltningen)

Innehåll

Kulturmiljöunderlaget är framtaget utifrån följande kravställning från Stadsbyggnadsförvaltningen.

- Kortfattad *stadsbyggnadshistorisk* beskrivning av stadsdelen med fokus på planideologiska ambitioner, genomförande och förändringar.
- Inom utredningsområdet beskrivning av bebyggelsens *arkitektoniska egenskaper*. Detta förutsätter en aspektrik arkitektonisk analys av såväl material, färg, form och olika byggnadselement som det samlade uttrycket.
- Redogörelse av planområdets *värdebärande egenskaper* med avseende på struktur, placering och gestaltning.
- Utpekande av särskilt *känsliga egenskaper och karaktärer*, dvs en beskrivning av egenskaper som har särskild betydelse för de i undersökningsområdet ingående kulturmiljöernas historiska och upplevelsemässiga kvaliteter och deras inbördes sammanhang och ensemblerverkan.

Metoder och material

Beskrivningen av Norra Kortedals historia bygger på samtida artiklar publicerade i tidskriften *Byggmästaren* (1957), sedermera *Arkitektur*. Den historiska beskrivningen utgår även i stor utsträckning från det informationsinnehåll som kan utläsas från de kartor, stadsplaner och foton som redovisas i rapporten. Bygglövshandlingar har också studerats avseende enskilda byggnaders tillkomst historia och genomförda förändringar. De ritningar och planer som presenteras i rapporten är hämtade från stadsbyggnadsförvaltningens arkiv, om inte annat anges. Relevant litteratur, liksom stadens kulturmiljöprogram har använts till beskrivning av historisk bakgrund och allmän inläsning om områdets historia.

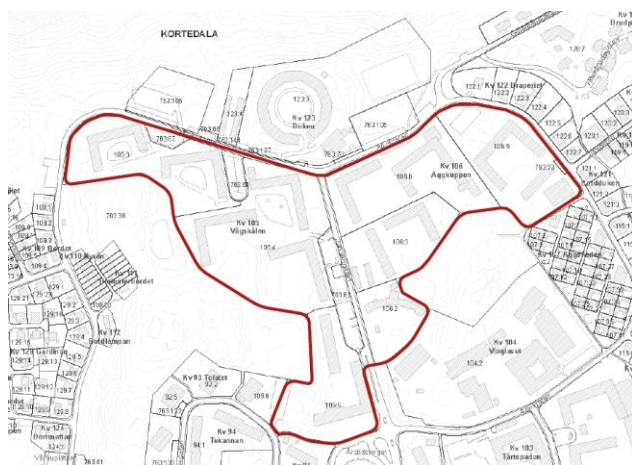
Beskrivning och karaktärisering av området har genomförts främst genom studier av området på plats, genom analyser av äldre kartor och flygbilder samt genom fotodokumentation, i syfte att fånga karaktärsbärande egenskaper i landskap, strukturer och bebyggelse såväl som mer unika inslag och detaljer.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Bevarandeprogrammet

Planområdet i norra Kortedala gränsar till det område som är utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefullt i bevarandeprogrammet *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse för Göteborg* och beskrivs både i del 2 från 1999, och i del 3 från 2017. En mindre del av planområdet, utmed Allhelgonagatan, ligger dock inom bevarandeområdet.

Lamellhusområdet inom planområdet, sydost om Årstidstorget, utgör historiskt sett en del av den sammanhängande bebyggelse som ritades av Erik och Tore Ahlsén. Det har i senare tid renoverats och försetts med nya fasader vilket gör det mindre välbevarat än det inom bevarandeprogrammet utpekade området. Men eftersom det ursprungligen haft samma karaktär redogörs här för bevarandeprogrammets beskrivning.

Markering
den del av
Norra
Kortedala som
omfattas
bevarande-
programmet
för Göteborg.

Historik

Området var en del i grannskapsenheten Norra Centrum, uppfört 1953–56 av Göteborgs Bostadsföretag. Arkitekter var Erik och Tore Ahlsén. Området anpassades till terrängen och gårdarna har både utsparad naturmark och kontakt med intilliggande skogsparti.

Motivering

Integrationen mellan natur och bebyggelse är utmärkande för området. Det finns en påtaglig omsorg i den arkitektoniska gestaltningen som är representativ för bröderna Ahlséns gärning som arkitekter. Norra Kortedala är ett exempel på 1950-talets stadsplanering och bostadspolitik som syftade att motverka en akut bostadsbrist och en rotlöshet som präglade den växande staden. Området utgör en välbevarad del av den ursprungliga grannskapsenheten och är representant för 1950-talets planerings- och arkitekturideal.

Plan- och bygglagen

I enlighet med plan- och bygglagen ska all planläggning göras med beaktande av stads- och landskapsbild samt natur- och kulturvärden. Ändringar av och tillägg i befintlig bebyggelse skall göras varsamt.

2 kap. Allmänna och enskilda intressen

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan

STADSBYGGNADSHISTORISK BESKRIVNING

Bostadsbrist och planideologiska ambitioner

Då Kortedala stod färdigt i början av 1950-talet gick bostadsbyggandet på högvarv och det fanns en uttalad politisk ambition att lösa den bostadsbrist som hade varit mer eller mindre påtaglig sedan slutet av 1800-talet. Den snabba industrialiseringen och urbaniseringen hade fört med sig ett bostadsbehov som fortfarande inte var tillfredsställt långt in på 1900-talet. Utbyggnadstakten var förhållandevis låg och trångboddheten i städerna utbredd. Omkring sekelskiftet 1900 var Sverige ett av Europas mest trångbodda länder med ett rum och kök som standard för en familj med låg inkomst. Bristfälliga kök och hygienutrymmen bidrog dessutom till hälsoproblem.

Satsningar på bostadsbyggande gjordes i början av 1900-talet genom egnahemsrörelsen och på 1920-talet grundades kommunala bostadsföretag och kooperativa bostadsrörelser som HSB. Men ännu under mellankrigstiden bodde fortfarande en stor del av arbetarfamiljerna i ett rum och kök.

1930-talet präglades av ekonomisk kris och arbetslöshet vilket visade sig i rekordlåga födelsetal. 1934 publicerades den politiska idéskriften *Kris i befolkningsfrågan* av de socialdemokratiska politikerna Alva och Gunnar Myrdal. De såg ett växande problem i en borttynande befolkning och menade att man borde stödja barnfamiljer genom olika reformer såsom barnbidrag, fri sjukvård, gratis skollunch, bostadsbidrag och så vidare. En grundläggande tanke var även att alla familjer skulle ha rätt till en god bostad till en rimlig hyra.

Bostadssociala utredningen

I linje med Myrdals idéer tillsattes en bostadssocial utredning som presenterade sitt slutbetänkande 1945 vilket kom att bli avgörande för svensk bostadspolitik under efterkrigstiden. Utredningen slog fast att alla skulle ha rätt till goda och hygieniska bostäder till rimliga hyror. Målsättningen var att man inte skulle bo

fler än två personer per rum, vilket innebar två rum och kök för en familj på fyra personer. En sådan lägenhet skulle inte få kosta mer än en femtedel av en industriarbetares lön, något som skulle uppnås genom hyresreglering, statliga bostadslån och räntesubventioner samt bostadsbidrag till låginkomsttagare. De kommunala bostadsföretagen gynnades särskilt av de statliga lånen medan kooperativ fick något sämre lånevillkor och allra sämst fick de privata byggföretagen. Kommunerna tilldelades en viktig roll i egenskap av byggherre och samtidigt fick man på kommunal nivå stora möjligheter till att planera bebyggelsens placering och utformning genom den nya byggnadslagen och byggnadsstadgan från 1947.

Den svenska bostadspolitiken fick uppmärksamhet utomlands för sin utgångspunkt att alla medborgare skulle ha rätt till en god bostad. I många andra länder satsades på särskilt utsatta grupper och den svenska målsättningen att höja bostadsstandarden för alla uppfattades som radikal.

Från lameller till grannskap

Genom modernismens syn på bostad och livsmiljö upplöstes den dittills rådande täta kvartersstaden och idealet blev i stället en upplöst stadsplan med parallella lamellhus i grönska – ”hus i park”. Maximerat ljusinsläpp, genomgående lägenheter och luft mellan byggnaderna prioriterades och likartade lamellhusområden växte upp i de större städernas utkanter på 1930-talet.

Men den funktionsmässiga likriktningen i 1930-talets lamellhusområden fick kritik och under 1940-talet blev i stället idealet att bygga bostäder i överblickbara grannskap. Det skulle finnas samhällsservice, handel och kultur i nära anslutning till bostaden vilket skulle bidra till att skapa hemkänsla och gemenskap för de boende. Inom grannskapsenheten fanns mindre bostadsområden med olika karaktär som invånarna skulle kunna knyta an till och göra till sin hembygd.

I enlighet med dessa idéer ville man också skapa rumsligheter och variera bebyggelsen, bland annat genom att utgå ifrån platsens topografi och naturgivna förutsättningar. Lamellhusen placerades i vinkel eller hästskoform och trappades efter topografin. Naturlandskapet togs tillvara i planeringen, bergknallar och stora träd fick vara kvar och gavs rumslig betydelse. Framhävandet av naturen i nybyggandet uppmärksammades utomlands och ansågs som ett svenskt eller nordiskt särdrag.

På 1940-talet planerades och byggdes två bostadsområden som fick särskild uppmärksamhet i sin samtid som byggde på tankarna om grannskap – Guldheden i Göteborg och Årsta centrum i Stockholm.

Bilism, byggnadsteknik och arkitektur

Det ökade bilinnehavet under 1950-talet innebar fler bilolyckor och aktualiserade frågan om säkra boendemiljöer, inte minst för barn. Separeringen av gång- och biltrafik medförde planer med stora sammanhängande grönytor, avskärmade från trafikerade gator. Under 1950-talet fanns ännu inget större behov av parkering utan bilarna parkerades utmed gatorna. Under följande decennier kom dock det ökade bilinnehavet att påverka utformningen av bostadsområdena och trafiksepareringen blev alltmer strikt.

En viktig faktor under 1950-talet var även strävan efter att rationalisera byggandet och de stora byggföretagen började successivt att lämna hantverksmässigt byggande på plats och alltmer övergå till prefabricering. Samtidigt inspirerades arkitekturen i stor utsträckning av ett mer traditionellt formspråk med variation såväl i form, färg och material. Sadeltak, tegel, puts, inslag av natursten och harmoniska jordnära kulörer var vanliga. Men även om traditionella material var dominerande ledde utvecklingen av det industriella byggandet till att nya fasadmaterial introducerades som fibercementskivor och plåt.

Guldhedstorget 1945. Området blev ett uppmärksammat exempel inom stadsplanering både i Sverige och utomlands. (Foto Göteborgs stadsmuseum)

Källor:

Björk, Nordling, Reppen, *Så byggdes staden*

Caldenby, (red.), *Att bygga ett land*

Hall (red.), *Rekordåren – en epok i svenskt bostadsbyggande*

Rudberg "Folkhemmets bostäder – en svensk modell" i *Folkhemmets bostäder 1940–1960*

Rudberg, *Folkhemmets byggande under mellan- och efterkrigstiden*

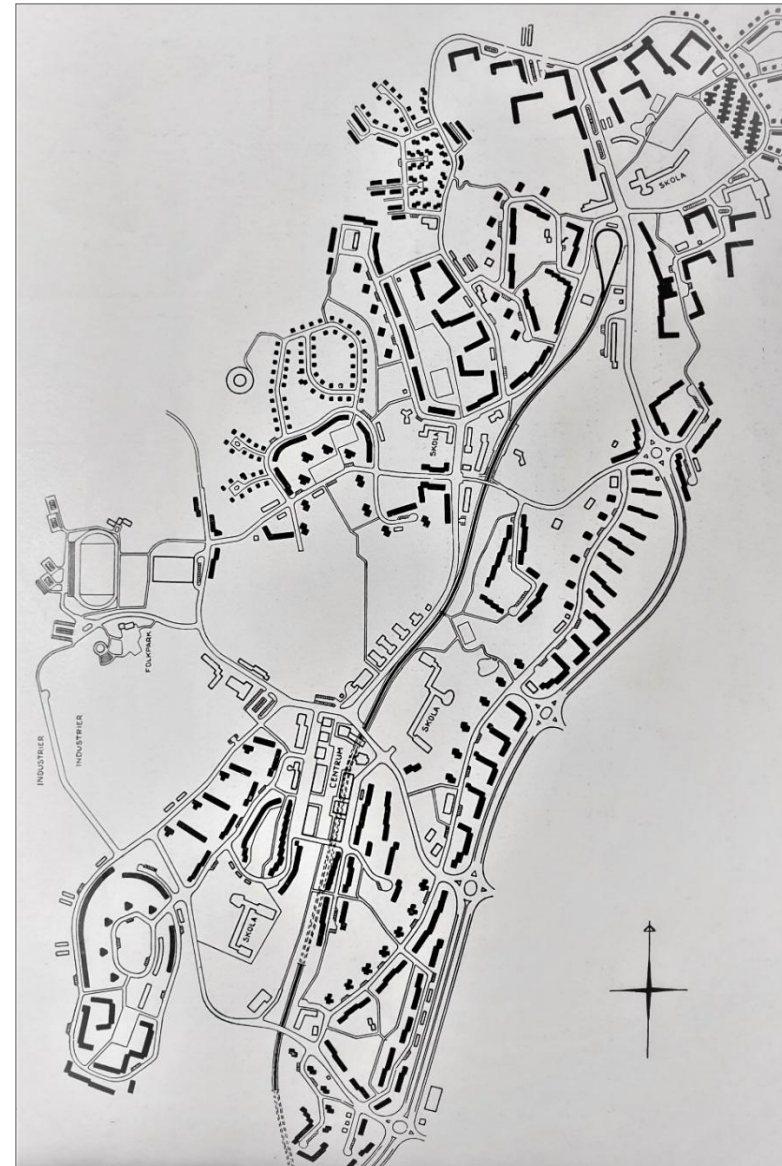
Utbyggnaden av Kortedala

Kortedalaområdet avgränsas av bergspartierna utmed Göta Älvs och Lärjeåns dalgångar och var till en början avsatt som friluftsområde. Området ansågs inte lämpligt att bebygga på grund av den oländiga terrängen, men i brist på annan mark att exploatera för bostadsbebyggelse påbörjades planläggning av Kortedala 1950. Då fanns där bara några småstugor placerade i relativt orörd natur.

Arkitektfirman Kjessler och Mannerstråle fick i uppdrag att göra en dispositionsplan, utifrån vilken olika byggnadsföretag tilldelades delområden. Företagen utsåg i sin tur arkitekter som gjorde skissförslag till stadsplanen, baserade på dispositionsplanens riktlinjer. Kjessler och Mannerstråle sammanställde och bearbetade därefter förslagen till en sammanhållen stadsplan i samarbete med stadsbyggnadskontoret. Det var ett stort lagarbete och första gången ett så stort område, 238 hektar, planlagts i samarbete med byggnadsföretag. Sammanlagt var sju arkitektkontor involverade i Kortedalas planläggning.

Kortedala försågs med en spårvagnslinje utmed vilken ett huvudcentrum placerades, Kortedala torg, samt två mindre centra norr och söder om detta. Stadsplanen dominerades av områden avsatta för bostadsbebyggelse men utöver dessa fanns tre områden för skolor, ett område för badhus, tre områden för industri och hantverk samt områden för folkpark och idrottsändamål.

Bebyggelsens utformning varierade från små enbostadshus till lamellhus, skivhus och punkthus placerade i olika formationer. Sammanlagt planerades för ca 6700 lägenheter.

Översiktsplan av Kortedalaområdet. (Byggmästaren 1957/nr 7 s. 151)

Norra Kortedala

Norra Kortedala planerades omkring spårvägens vändslinga samt Norra centrum, numera Årstidstorget, planlagt som ett sekundärt centrum till Kortedala torg.

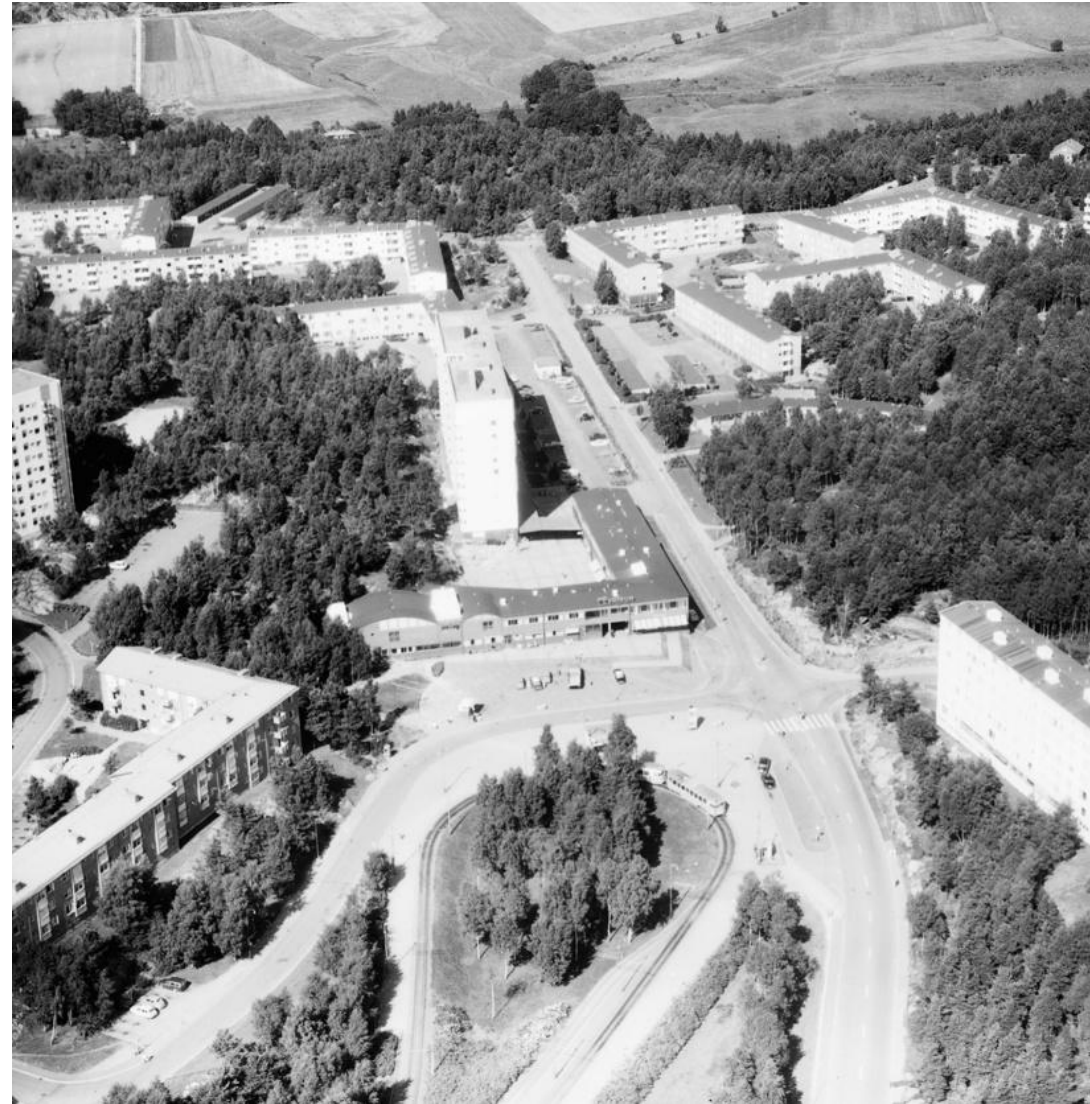
Norra centrum utformades som ett slutet torg innanför en vinkelbyggd centrumbyggnad i två våningar och strax norr om denna ett högre skivhus i 10 våningar. På vardera sida om spårvägen och Januarigatan bebyggdes den kuperade terrängen med lamellhus i främst tre till fyra våningar. Lamellhusen placerades mestadels i vinkel eller i hästskoform och utformades som öppna gårdsmiljöer vända mot söder - en återkommande gestaltningsprincip i norra Kortedala. Mellan spårvägen och Januarigatan avsattes i stadsplanen ett mindre område för småindustri och hantverk samt för en av två i planen avsedda områden för taxistationer.

Väster om torget, längs Allhelgonagatans slingrande sträckning uppfördes punkthus i tio våningar utplacerade med jämna mellanrum. Området nordost om korsningen Januarigatan/Aprilgatan lämnades obebyggt.

Den större delen av området, norra centrum med tillhörande bostadsområde bestående av lamellhus i olika grupperingar, ritades av arkitekterna Erik och Tore Ahlsén. Området var ett av några som särskilt lyftes fram i tidskriften Byggmästaren 1957, i en artikel som beskrev och recenserade det nyligen färdigställda Kortedala som stadsbild och bostadsmiljö.

Lamellhusbebyggelsen norr och öster om torget, framhölls som ett gott exempel på en sammanhållen stadsbild och bostadsmiljö. Gårdsbildningarnas naturliga koppling till terrängen och den ursprungliga vegetationen och de intima gårdarna är ett ledmotiv i uppbyggnaden av stadsbilden. Gårdsrummen omsluts av skogen och terrängen och lekplatserna blev naturligt differentierade för barn i olika åldrar genom ett kreativt utnyttjande av terrängförhållandena. Även centrumanläggningen och det intima torgrummet i anslutning till en bergsslänt var ett exempel på en sådan rumslig gestaltning.

Källa: Byggmästaren 1957 nr 7.

*Flygfoto över norra centrum och tillhörande bostadsområden.
(Foto: AB Flygtrafik, Vänersborgs museum)*

Flygfoto över ett nybyggt Norra Kortedala orienterat kring stadsdelstorget och spårvägens vändslinga. (Foto: AB Flygtrafik, Vänersborgs museum)

Arkitekterna Erik och Tore Ahlsén gav sin bild av arbetet med Kortedala i tidskriften arkitektur under rubriken "Terrängen är en stark och duktig medarbetare".

Erik: I norra Kortedala – ett bergigt område – följde vi terrängen med ett system av samverkande gårdsrum, omgivna av vinklade längor med genomgående lägenheter.

– Bebyggelsen ordnades i tre husgrupper. En låg på bergsknallarna. En annan formades genom att utnyttja dalgångarna och skrevorna.

Entréerna lades mot gårdarna liksom kök med balkong, ljusa badrum och trappor. Anordningarna skulle ge lektrygghet på gårdarna, som var förbjudna för biltrafik.

/.../

– Det råkade bli så att flera av våra bostadsområden kom att ligga i bergig terräng. Blåst och berg inbjöd till skyddsbebyggelse och en inbjudande intimitet, berättar Erik. Vi utnyttjade terrängen, underordnade oss och sökte samspel med den. Vi har alltid hävdad att man ska ge fan i att göra naturen illa, betonar Erik. Terrängen är en stark och duktig medarbetare.

– Vidare hade vi medarbetare från Valand, fortsätter Erik. Tolv unga målare som fick måla fritt. Det skulle inte vara ett "integrerat" måleri – helt fritt skulle det vara. Och det gällde att berika nederdelen av husen – portarna och hela bottenvåningarna. Vi ville berika entrévåningarna som omfattade ungarnas lek och de mänskliga måtten. En av målarna målade över hela huset, karmar, bågar, allting... Det kanske var det allra bästa.

Måleriet uppskattades. Vi ett tillfälle kom en dam och var förargad för att hon inte fått någon dekoration på sin port. Då fick Tore och jag åka dit och måla själva, berättar Erik.

Källa:
Arkitektur 1980 nr 6, s. 26–27.

*Fasader målas av
konstnärer från Valand.
(Foto Arkitektur 1980/
nr 6)*

Erik och Tore Ahlsén

Erik (1901-1988) och Tore Ahlsén (1906-1991), växte upp i Gröndal i Stockholm, ett område som på den tiden beboddes av industriarbetare och hantverkare. Båda bröderna gick byggnadstekniska linjen och utbildades till byggnadsingenjörer. Efter att ha arbetat på Kooperativa förbundets arkitektkontor under 1920-talet, började de studera till arkitekter på KTH och examinerades 1933 respektive 1934.

1936 startade bröderna Ahlsén eget arkitektkontor, efter att de vunnit tävlingen om Kristianstad rådhus. De kom att arbeta på det gemensamma kontoret under nästan hela sin yrkesverksamma tid som kom att spänna över sex decennier.

Till deras mest kända projekt hör Årsta centrum som uppmärksammades i sin samtid, inte minst för den kreativa hanteringen av torgets fasader, som målades av arkitektkontorets anställda. Det var också ett av de tidigaste exemplen på grannskapsplanering, där målet var att förse området med ett stort utbud av både kultur, handel och samhällsservice. Årsta centrum försågs med teater, bibliotek, post, apotek, folktandvård, barnavårdscentral och butiker m m.

Tidskriften Arkitektur tillägnade arkitektbröderna ett specialnummer 1980, där deras bakgrund och gärning som arkitekter beskrevs. Bröderna såg sig själva som funktionalister och deras rötter fanns i arbetet på KF:s arkitektkontor, som fick stå som symbol för den sociala sidan inom funktionalismen. Genom sitt arbete höll de både den sociala och konstnärliga sidan levande. Den konstnärliga sidan tog sig uttryck såväl i planeringen och formandet av huskropparna, som i det lekfulla måleri som dekorerade fasaderna. Den sociala sidan uttrycktes i deras arbete med bostadsområden och strävan efter att utforma entréer, gångvägar och passager som mötesplatser. Arkitekturen skulle enligt bröderna vara "enkel och rättfram, mänsklig och lyrisk på en gång" och artikelförfattaren Claes Caldenby beskrev den på följande sätt.

Det har sagts att Ahlsénarnas arkitektur är mycket svensk, nästan så att den är svårbegriplig för utomstående. Kanske är den det i samma mån som det finns en svensk funktionalism, med rötter i den svenska fattigdomen, fri från maskinromantik och akademisk formalism.

Källor: Arkitektur nr 6 1980, Byggmästaren nr 12 1954.

Tore och Erik Ahlsén. (Foto från Arkitektur 1980/nr 6)

Årsta centrum blev mycket uppmärksammat i sin tid då användandet av färg och dekor var föremål för debatt i arkitekturkretsar. Kritikerna menade att färgen skulle underordna sig arkitekturen och inte appliceras som ett självständigt uttryck. Kontroversen gjorde sig känd under namnet "Apollon och Dionysos-debatten" i slutet av 1940-talet.

(Foto från Byggmästaren nr 12, 1954)

Norra centrum/Årstadstorget

Anläggningen av Norra centrum påbörjades 1955. Torget fick en lätt upphöjd placering avgränsad mot omgivningen genom en centrumbyggnad i vinkel. I anslutning till torgets norra del byggdes ett skivhus i tio våningar och i väster lämnades en slänt med bergknallar i dagen obebyggd.

Norr och sydost om torget byggdes bostadsområdet med lamellhus i huvudsakligen tre våningar som grupperades på olika sätt, i öppna gårdsformationer och fristående lameller.

Norra centrum med intilliggande skivhus och omgivande bostadsområde byggdes av Göteborgs bostadsföretag.

Färgfoto från entrén till torget, uppskattningsvis från 1960-talet, som ger ett intryck av områdets ursprungliga material- och färgpalett. (<http://www.varghundar.se/mittljuva1.html>.)

Det nybyggda Norra centrum och omgivande bostadsbebyggelse. (Foto ur Byggmästaren 1957/nr 7)

Bostadsområden

Lamellhusområde sydost om centrum

Bostadsområdet med lamellhus uppfördes av Göteborgs bostadsföretag efter ritningar av bröderna Ahlsén. Byggnaderna placerades i vinkel eller i hästskoform som på olika sätt bildade gårdsrum. Placeringen av bostadshusen avgjordes i hög grad av terrängens förutsättningar men också av väderstreck och möjligheten att skapa solbelysta gårdsrum. De allra flesta gårdsrum öppnar sig åt söder. I kvarteret Tryckkokaren där terrängen är som mest kuperad uppfördes ett lamell/skivhus i fem till sju våningar.

Byggnaderna uppfördes med det nedersta våningsplanet i betong som ibland fick två våningar då marken sluttade kraftigt. Tacknockshöjden var enhetlig, medan källare och bottenvåningar följde terrängen. De övre våningsplanens ytterväggar reglades och försågs med ljusa asbestcementplattor som fasad. Bärande innerväggar murades i betongblock och trappomslutande väggar i tegel. Bjälklag och yttertak utfördes i betong. Takets betongstomme var välvd och kompletterades med takstol i trä för att skapa en sadeltakssiluett. Yttertaket bestod av spontad takpanel som kläddes med papp.

I bostadsområdets mitt uppfördes en livsmedelsbutik och fiskaffär, med fritidslokal i källaren med egen ingång mot baksidan. Grundmurarna utfördes i betong och ytterväggarna kläddes med asbestcementskivor

Gårdsmiljöerna planerades med ett stort inslag av grönska, lekytor och platser för samvaro. Befintlig sparad vegetation kompletterades med nya träd och planteringar.

Genomförda förändringar

I slutet av 1980-talet bekläddes fasaderna med gult fasadtegel och taken med röda betongpannor. Den fristående butiks- och gemensamhetslokalen tilläggsisolerades och fasaden kläddes med plåtkassetter.

Fasadritningar Erik och Tore Ahlsén 1954. Ovan till höger: Foto AB Flygtrafik (Digitalt museum)

Punkthusområde

1957 uppfördes åtta punkthus för HSB efter ritningar av G. Andréasson, väster om norra centrum. Punkthusens begränsade fotavtryck underlättade placeringen i den kuperade terrängen.

Punkthusen uppfördes i tio våningar med grundmurar av gjuten betong. Ytterväggarna utfördes i lättbetongplank som isolerades och kläddes utvändigt med asbestcementskivor, enligt senare ombyggnadsritningar i grå kulör. Bärande innerväggar samt trappomslutande väggar utfördes i slät betong, och övriga innerväggar i lättbetongplank. Taket utfördes med takstolar av trä och kläddes med galvaniserad plåt. Enligt ombyggnadsritningar från 1988 var takplåten röd, troligen originalkulören. Fönstersättningen varierade på långsidorna medan kortsidorna var mer enhetligt utformade.

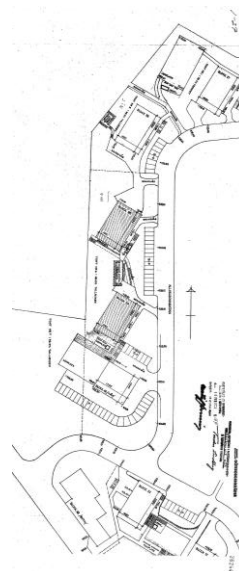
Längst söderut på Allhelgonagatan förlades tvättstuga och lekplats. Garageplatser förlades i söder och längs Allhelgonagatans västra sida.

Genomförda förändringar

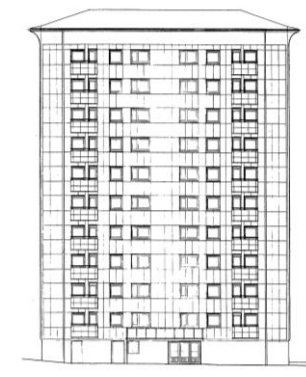
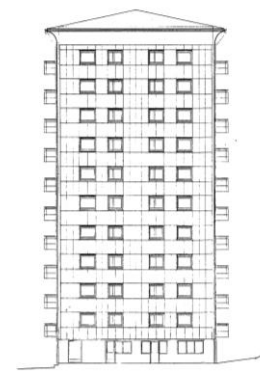
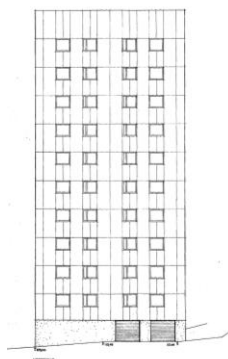
1988 tilläggsisolerades byggnaderna, bottenvåningarna putsades och fasaderna kläddes med vita plåtkassetter. Takfoten byggdes om och fick ett rundat takutsprång, och takplåten ersattes med papp. Ombyggnaden innebar även att fasaderna på långsidorna fick en mer homogen fönstersättning med enluftsfinster i samma utförande.

1983–85 byggdes punkthuset närmast norra centrum om till kollektivhus, med en verandaliknande utbyggnad i bottenvåningen. I samband med ombyggnaden revs tvättstugan längst söderut på Allhelgonagatan för att ge plats åt ett radgarage i ljus lockpanel och tak i korrugerad plåt i mörkgrå kulör.

Mindre förändringar i form av nya funktioner har delvis förändrat bottenvåningarna. De ursprungliga garageportarna har försvunnit när garagen byggts om till diverse lokaler.

Situationsplan 1957. Till höger: Foto AB Flygtrafik (Digitalt museum)

Fasadritning, 1957 och ombyggnadsritning 1988. Båda fasadritningarna avser Allhelgonagatan 6.

Småindustri- och hantverksområde

Området ligger inkilat mellan Januarigatan och spårvägen, och uppfördes ursprungligen som bostads- och verksamhetslokaler för Tilgmans Keramik samt Landers Industri och i slutet av 1950-talet.

På den södra fastigheten uppfördes en tvåplansvilla i rött tegel med pappklätt tak och detaljer i kopparplåt. Genom en uppglasad verandalik byggnadskropp byggdes bostadshuset samman med en verkstadsbyggnad i två plan med källare. Verkstadsbyggnaden uppfördes i vinkel och omfattade utrymmen för keramiktillverkning i bottenplan och kontor med mera på plan två. I den vinkelställda delen förlades omklädningsrum, matsal samt garage med ingång från gaveln.

På den norra fastigheten byggdes en verkstadsbyggnad för Landers industri efter ritningar från 1958 undertecknade R. Bengtson. Byggnaden uppfördes som en långsträckt verkstadsbyggnad i ett plan med ljust putsad fasad som i norr byggdes samman med en byggnadskropp för personalutrymmen i två plan med fasader i rött tegel och liggande träpanel. Taket kläddes med asbestcementplattor.

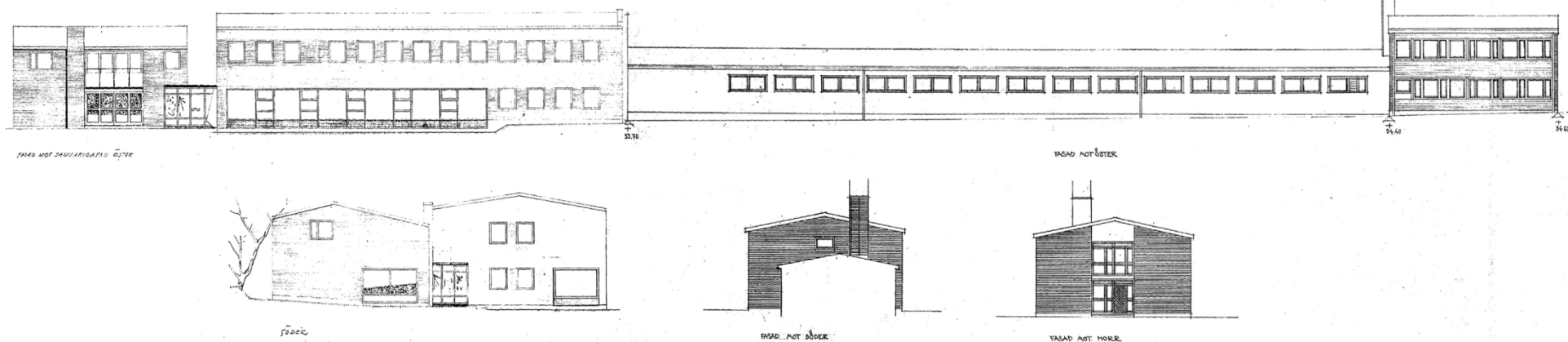
Genomförda förändringar

I början av 1960-talet byggdes Tilgmans keramikverkstad ut mot norr och kompletterades med en friliggande byggnad. Bostadshuset byggdes vid slutet av 1960-talet ut åt söder. Efter att keramiktillverkningen upphörde på 1974 användes byggnaden som klubblokal innan den på 1990-talet byggdes om för butikslokaler i bottenvåningen med nya entréer mot gatan.

Verkstadsbyggnaden i norr byggdes om till livsmedelsbutik på 1980-talet. I början av 2000-talet användes den som bilgarage och föreningslokaler. Med åren har lokalerna ändrat användning och nya byggnadskroppar har adderats efter behov.

Ortofoto 1960.

Fasadritningar 1958, bostad och verkstad för Tilgmans keramik.

Fasadritningar 1959, Landers industri.

BESKRIVNING OCH ARKITEKTONISK ANALYS

Landskap och bebyggelsestruktur

Bebyggelsen i Norra Kortedala är planerad efter de topografiska förutsättningarna och landskapet är tydligt närvarande genom de obebyggda bergknallar och naturområden som ringar in bebyggelsen.

Genom planområdets centrala del löper en spårväg som avslutas i en vändslinga och intill denna, i ett nedsprängt schakt, ytterligare en dubbelriktad spårväg som fortsätter in i en tunnel på väg mot nordost. På var sida om spårvägen finns bilvägar som sammanstrålar vid spårvägens vändslinga. Intill vändslingan finns tre låga bilgarage.

I den flackare delen av landskapet ligger Årstidstorget, i mötet mellan Årstidsgatan och Januarigatan. Torget inramas av en lägre centrumbyggnad och torgfunktionen annonseras i landskapet genom det tio våningar höga skivhuset. På vardera sida om torget höjer sig landskapet och på respektive höjdparti breder bostadsbebyggelsen ut sig.

Bebyggelsen är i stor utsträckning inpassad i den omväxlande terrängen, och området präglas av naturlandskapets närvaro i form av trädbevuxna höjdparter, slänter och berg i dagen. Vägarna slingrar sig, siktlinjerna är i regel korta och ger avgränsade rumsligheter. De höga barrträdens kala stammar ger området en särskild karaktär, men även mer lummig växtlighet i form av lövträd och buskar förekommer liksom ordnade planeringar i husens närhet. Bebyggelsen består av en variation av byggnadstyper som inom respektive typologi bildar sammanhållna, mindre enheter inom grannskapet.

Norra Kortedala med markering av planområdets utsträckning. (Flygfoto ©TerraTec ©Lantmäteriet/VISMA)

Årstadstorget vänder en låg vinkelbyggd centrumbyggnad mot omgivningen och annonseras genom det bakomliggande högre skivhuset.

Mötet mellan de ljusa punkthusen och lamellhusen i rött tegel vid Allhelgona- och Brittsommargatan.

Det småskaliga industriområdet är omgivet av naturyt, bil- och spårväg.

Lamellhusen utmed Januarigatan har olika byggnadshöjder anpassade efter bergets varierande höjd.

De lägre lamellhusen är den dominerande byggnadstypen vilken följer landskapets olika nivåer, medan punkthusen och skivhuset vid torget avtecknar sig mot landskapets siluett.

I den västra delen av planområdet löper Allhelgonagatan i en bågform genom den kuperade terrängen. Placerade med jämna mellanrum utmed gatan ligger åtta punkthus som möter ett skogsbeklätt bergsparti i nordväst. På andra sidan Allhelgonagatan grupperar sig lamellhus i tre våningar omkring ett kuperat grönområde. Sydväst om punkthusen sluttar terrängen nedåt och ger långa siktlinjer åt sydväst mot nedanförliggande lamellhusområde.

Sydost om Årstadstorget höjer sig ytterligare ett bergsparti bebyggt med lamellhus placerade i vinkel eller hästskoform som bildar öppna gårdsrum. På bergsryggen som följer Januarigatans östra sida ligger sammanbyggda lamellhus som följer vägens sträckning. Området avslutas markant i sydost av kraftledningens skarpa dragning genom landskapet.

På västra sidan om Januarigatan ligger ett område med småskaliga hantverks- och industribyggnader. Området avgränsas av en skogsbeklädd höjd i sydväst som tillsammans med spårvägens barriärskapande effekt gör området relativt isolerat från omgivande bebyggelseområden. Detta förstärks genom den markanta höjdskillnaden mellan Januarigatan och bostadsområdet i öster.

Med undantag för ett antal garagelängor vid Årstadsgatan samt parkeringsplatser vid bland annat Januarigatan och Allhelgonagatan är nybyggnation begränsad till Utmarksskolans område i nordöst. Området som helhet präglas i hög utsträckning av den ursprungliga planen och har förändrats i liten utsträckning, med undantag för de fasadändringar som genomfördes i slutet av 1980-talet.

Årstidstorget

Torget definieras och avgränsas av den låga, vinkelbyggda centrumbyggnad som byggdes för samlingslokaler och butiker. I anslutning till torget finns det höga skivhuset som annonserar torgets läge i området. Skivhuset uppfördes som en funktionell förlängning av torget med butikslokaler i bottenvåningen, men med bostäder på övriga våningsplan.

Centrumbyggnaden är belägen i suterräng med en portal i vinkeln mellan de två byggnadskropparna som leder in till torget. Torgrummet är slutet och omges av byggnadernas fasader på tre sidor medan den fjärde sidan definieras av slänten upp mot intilliggande höjd med berg i dagen och trädstammar. Terrängen har medvetet använts som ett arkitektoniskt element i gestaltningen av torget som en omslutande rumslighet.

Centrumbyggnaden är en låg vinkelbyggnad i två våningar med ett flackt sadeltak som bryts av två välvda bågar. Fasaden har en horisontell indelning mellan bottenvåningen som är putsad och målad i grått, och övervåningen som är klädd med plåtkassetter. Den byggnadskropp som vetter mot söder har rödfärgad fasad medan den vinkelställda utmed Januarigatan har vit fasad ovan bottenvåningen. I bottenvåningen finns entréer till butikslokaler som vänder sig mot söder och mot torget samt entréer till lokaler som nås från portalen.

Sammanfattningsvis är byggnadsvolymen välbevarad medan fasadutformningen förändrats i stor utsträckning genom byte av fasad och ändring av fönstersättning.

Den långsträckt fasaden med välvda tak ovan de ursprungliga samlingshallarna. Portalen som leder in till torget syns till höger i bild.

Bostadsområden

Lamellhus

Sydost om Årstidstorget finns ett bostadsområde bestående av lamellhus i huvudsak i tre till fyra våningar. Terrängens varierade höjdskillnader tas upp i bottenvåningarnas höjder, medan taknivån är konsekvent. Utmed Januarigatan, som följs av en bergsrygg, varierar byggnadshöjden därför mellan åtta och fyra våningar.

Lamellhusen är till övervägande del placerade i vinkel eller i hästskoform vilket bildar avgränsade gårdsrum. Byggnadsvolymer har enhetlig bredd och samma typ av flacka sadeltak, medan längden varierar. Volymer är sammanhållna med släta fasader och lätt utskjutande takfot. Fasaderna har spritputsad källarvåning eller suterrängvåning med varierande höjd. Där suterrängvåningen är inredd till lägenheter förekommer utfackningsväggar klädda med locklistpanel mellan betongpelare. Den övre delen av fasaden är klädd med gult eller rött tegel placerad på en gjuten utkragande konsol. Fönstersättningen domineras av tvåluftsfönster i varierande storlek, men det förekommer även enluftsfönster. Trapphusentréerna består av dörrpartier i aluminium och under skärmtak.

Byggnaderna har balkonger som i regel är vända mot gårdarna, men det finns även balkonger placerade i hörn. Det förekommer både indragna och utanpåliggande balkonger. Den indragna delen av fasaden är klädd med locklistpanel. Det förekommer mindre balkonger och större som delas av två lägenheter med en tvärgående vägg på mitten. Balkongerna är placerade i vertikala axlar, placerade med jämna mellanrum utmed fasaden.

Byggnadernas ursprungliga exteriöra uttryck har påverkats markant av genomförda renoveringar under 1980-talet då de ursprungliga eternitklädda fasaderna ersattes med gult eller rött fasadtegel.

Lamellhusen är placerade i vinkel och bildar öppna gårdsmiljöer.

Terrängen är närvarande i området genom de synliga bergknallarna och byggnaderna som ansluter mjukt till höjderna.

De slingrande gångvägarna inbjuder till promenader genom området.

Byggnadsordningen i lamellhusområdet har givit upphov till stor variation i höjd mellan den lägsta och högsta byggnaden, något som är särskilt märkbart utmed Januarigatan.

Punkthus

Bostadsområdet utmed Allhelgonagatan och Brittsommargatan består av punkthus placerade med jämna mellanrum på ena sidan gatan och lamellhus med tegelfasader på den andra. Punkthusen är indragna från gatan med vinkelställd, enhetlig orientering. Byggnadskropparna vänder sig konsekvent med gaveln mot sydväst och den indragna placeringen ger plats för parkeringsplatser längs gatan. Utmed gatan förekommer häckplanteringar och mellan husen syns den bakomliggande, skogbeklädda höjden.

Byggnadskropparna är sammanhållna med släta fasader och flacka tälttak med utstickande välvd takfot. Fasaderna är klädda med ljusa plåtkassetter i stående format. Fönstersättningen är symmetrisk och utgörs av en- och tvåluftsfönster. Trapphusentréerna är placerade på byggnadernas långsidor och består av uppglasade dörrpartier med sidoljus. Balkongerna är, med några undantag, placerade i axlar från nedersta till översta våningen och har balkongfronter i aluminiumplåt lackerade i gult, rött eller blått.

Byggnadernas exteriör har påverkats i hög grad av renoveringsåtgärder som genomfördes på 1980-talet. Framför allt takfotens siluett som ursprungligen hade ett rakt avslut mot det platta taket. I övrigt har skivmaterial ersatts av plåt, fönster och balkongfronter bytts ut.

Genom att byggnaderna renoverats på samma sätt är dock samhörigheten byggnaderna emellan bibehållen, liksom deras karaktäristiska, enhetliga placering utmed den svängda gatan.

I kontrast till punkthusens högresta, vertikalt orienterade byggnadskroppar möter lamellhuslängor i fyra våningar på andra sidan gatan. Lamellhusen har förgårdsmark med planteringar och parkeringsplatser som möter gatan. Fasaderna är utförda i rött tegel, sadeltaken är flacka och tegelklädda med en utskjutande takfot med synliga taktassar i trä. Fönstersättningen består av en- och tvåluftsfönster i varierande storlek, med halvplansförskjutna trapphusfönster. Balkongfronterna utgörs av en stålstomme och sinuskorugerad plåt. Entrépartierna är i ek och glas. Lamellhusen är överlag välbevarade.

Punkthusens vinklade, enhetliga placering utmed den svängda gatan är en viktig karaktärsskapande förutsättning.

Punkthusområdet möter det välbevarade lamellhusområdet i rött tegel.

På baksidan av punkthusen ansluter naturlandskapet.

Småindustri- och hantverksområde

På västra sidan om Januarigatan finns ett litet verksamhetsområde bestående av tre byggnader som följer gatans sträckning. De tre byggnaderna är placerade med lätt indrag från gatan och är sammanbyggda i kortsidorna. Intill dessa finns ett indraget parhus med framförliggande trädgård. Parhuset är sammanbyggt med intilliggande verkstadsbyggnad i två våningar genom en låg garagebyggnad.

Parhuset består av två förskjutna, sammankopplade byggnadskroppar i två våningar. De har fasader i rött tegel, vitmålade träfönster och flacka kopparklädda sadeltak. Den norra delen av huset har balkong och stora fönsterpartier i båda våningsplanen samt en murad skorsten placerad i fasadlivet. Balkongen har ett smidesräcke med en täckplåt på insidan. Den södra delen har enklare fasad med indragen entré och enluftsfönster.

Verkstadsbyggnaden närmast parhuset har även denna röd tegelfasad, vitmålade träfönster och kopparklätt, flackt sadeltak. I bottenvåningen finns butikslokaler med uppglasade fönsterpartier och entrédörrar. I övervåningen finns enluftsfönster jämnt utplacerade över fasaden. Fasaden avslutas mot taket med en rektangulär hängränna i kopparplåt.

Intill tegelbyggnaden ligger en envåningsbyggnad med sadeltak och ljus, putsad fasad. Fönstersättningen är oregelbunden och dörrarna förefaller vara utplacerade efter behov. I fasaden syns spår efter igensatta fönster. Den låga byggnaden är sammanbyggd med en mindre tvåvåningsbyggnad. Denna har tegelfasader på gavlarna och liggande träpanel mot gatan. Fönstren är vitmålade och placerade i två sammanhängande band.

På baksidan har verkstadsbyggnaderna byggts om och till i omgångar. Idag funderar gårdsplanen bakom husen framför allt för uppställning av bilar.

Området har genomgått förändringar, framför allt på baksidan, men har delvis bibehållen originalkaraktär mot Januarigatan. Framför allt tegelbyggnaderna har relativt välbevarad ursprunglig karaktär. Men samtliga byggnader är nedgångna och har eftersatt underhåll.

Industribyggnader utmed Januarigatan.

Parhus i tegel med trädgård mot gatan.

Fönster och dörrar har satts igen och tagits upp efter behov.

Industribyggnaderna har fasader i tegel, puts och liggande panel.

VÄRDEBÄRANDE EGENSKAPER

Kulturhistorisk värdering och bedömning

Bebyggelsen som helhet speglar de planideal som rådde under 1950-talet genom de olika bostadsområdenas sammanhållna karaktär och tydliga gränser mot omgivningen, anpassning till landskapet, rumsbildningar, tillgång till grönska och utevistelse för barn, trafikseparering samt tillgången till socialt och kommersiellt innehåll i centrumanläggningen liksom även arbetsplatser både på torget och i det småskaliga industriområdet utmed Januarigatan.

Planområdet har på en övergripande nivå förändrats i liten utsträckning sedan det stod färdigt i slutet av 1950-talet. Med undantag för ett antal garagelängor och parkeringsytor är större ändringar begränsade till nybyggnationen av Utmarksskolan i nordost och området som helhet präglas i hög utsträckning av den ursprungliga planen. Byggnaderna har dock genomgått större förändringar genom de tilläggsisoleringar och fasadbyten som genomfördes i slutet av 1980-talet.

Förändringar inom planområdet bör utformas med insikt om dess kulturhistoriska värden och gestaltas med varsamhet om dess värdebärande egenskaper.

Flygbild från slutet av 1950-talet när Norra Kortedala var nybyggt.

Flygbild från 2024.

Bärande karaktärsdrag

Landskap och bebyggelsestruktur

- Landskapets siluett dominerar
- Slingrande vägar som följer höjdkurvor
- Bebyggelse planerad i samspel med terräng och landskap
- Vinklade byggnader, gårdsrum i öppen kvartersstruktur
- Flytande gränser mellan naturlandskap och gårdar
- Stort inslag av natur och grönska, planteringar och förgårdsmark
 - från vildvuxet naturnära till välskötta gräsmattor och rabatter
- Bergknallar i nära anslutning till byggnader och anlagda ytor
- Trafikseparering – bebyggelsen vänder sig från trafikmiljön, såväl torg som bostadskvarter
- Stora ytor utan trafik för utevistelse, lek och promenader
- Bebyggelseområden med sammanhållen karaktär inom respektive område och med tydliga gränser mot omgivningen
- Enhetlig byggnadshöjd inom respektive område med undantag för centrumanläggningen
- Tydligt annonserat torg med enhetlig låg centrumbyggnad och högt skivhus som dominerande landmärke

Byggnader

Lamellhus

- Variation i placering och gruppering, variation i våningshöjd, enhetlighet i taksiluet samt fasadmaterial (tegel) och takvinkel (flacka sadeltak)

Funktion: bostäder

Punkthus

- Enhetligt utformade byggnader, vinkelställda med indrag från gata, enhetlig orientering, rytmisk placering.
- Släta fasader, flacka tak, symmetriska fasader, balkonger placerade i symmetriska axlar, täta balkongfronter, ljus fasadkulör, avvikande kulör på balkonger.

Funktion: bostäder

Småindustri- och hantverksområde

- Bostadshus: Lågt parhus indraget från vägen med framförvarande trädgård. Fasader i rött tegel, flacka kopparklädda tak, koppardetaljer, uppstickande skorsten i yttervägg.
- Låga byggnader utmed vägen, flacka sadeltak, tegel, liggande panel och puts.

Funktion: bostäder, butikslokaler, verksamhetslokaler

Känsliga egenskaper

Siluett

Landskapets siluett dominerar. Nya byggnader bör ej utgöra ett dominerande inslag i siluetten.

Den växlande topografin

Ingrepp som innebär att naturliga höjdskillnader jämnas ut eller att upplevelsen av det varierade landskapet begränsas bör undvikas.

Naturmark inom kvartersområden

Naturlig grönska och partier med berg i dagen är ett viktigt karaktärsdrag som bör integreras vid eventuell nybyggnation.

Förgårdsmark

Bostadshusen i området är placerade indragna från gatan med grönytor och planteringar framför entréer och fasadliv.

Ursprunglig planstruktur

Den välbevarade planstrukturen bör kompletteras med ambitionen att bibehålla områdenas sinsemellan olika karaktär.

Enhetlig byggnadstypologi

Planområdet omfattar en variation av byggnadstyper. Dessa är enhetligt utformade och placerade i sammanhängande grupper. Nybyggnation i form av förtätning bör ta hänsyn till befintlig byggnadstypologi gällande volym och formspråk.

Enhetlig byggnadshöjd

Inom varje bebyggelseområde finns en enhetlig byggnadshöjd alternativt en jämn taksiluett.

Funktioner och verksamheter

En variation av funktioner utöver bostäder är en grundbult i grannskapsidén. Tydligast avspeglas detta i centrumbyggnaden uppförd med lokaler för kultur och samhällsservice. Ett annat exempel är småindustri- och hantverksområdet som byggdes för industriell verksamhet. Vid nybyggnad bör hänsyn tas till dessa funktioner och möjligheten att bereda plats för framtida verksamheter bör utvärderas.

Välbevarad helhet

Den ursprungliga gestaltningen av området, med centrum, verksamhetsområde och bostadsområden av olika karaktär, är väl bibehållen och gör områdets historiska framväxt läsbar. Vid nybyggnation bör denna egenskap behandlas varsamt och i möjligaste mån bibehållas.

ANTI-KVARIISK KONSEKVENSBESKRIVNING

Konsekvensbeskrivningen är avgränsad till rivningen av småindustri- och hantverksområdet och uppförandet av ny bebyggelse utmed Januarigatan. Det omfattar också uppförandet av det punkthus utmed Allhelgonagatan som får sin placering inom område som omfattas av bevarandeprogrammet.

Påverkan

Rivningen omfattar verksamhetslokaler som utgörs av tre sammanbyggda byggnadskroppar i 1–2 våningar samt ett parhus med trädgård.

De låga byggnaderna ersätts med bostadshus i fem våningar placerade i kvarter, L-form och lameller.

Nybyggnad av punkthus utmed Allhelgonagatan.

Effekt

Den glest bebyggda Januarigatan byggs om till en tätare och mer stadsmässig bebyggelsemiljö.

Obebyggda ytor tas i anspråk för bebyggelse.

Verksamhetslokaler ersätts av bostäder.

Punkthusen med rytmisk placering utmed den svängda Allhelgonagatan kompletteras med ett punkthus med något mer indragen placering.

Naturmark väster om Årstidstorget bebyggs och det sker en skalförskjutning i nära anslutning till centrumbyggnaden.

Konsekvenser för kulturvärden

Kunskap och förståelse/Kulturhistoriskt värde

Genom rivningen försvinner bebyggelsestypen småindustri med bostad, som ingick i den ursprungliga planeringen av Norra Kortedala. I ett lokalt stadsdelsperspektiv försvåras därmed möjligheten att förstå den funktionsblandning som eftersträvades i den tidstypiska grannskapsplaneringen. På objektsnivå försvinner möjligheten att uppleva den typ av småindustri som fortfarande var vanlig vid tiden då Norra Kortedala växte fram, där verksamhet och bostad kombinerades. I ett lokalhistoriskt perspektiv försvinner miljön där den framgångsrika firman Tilgmans keramik verkade mellan 1958 och 1974. I den helt lokala kontexten omkring Januarigatan försvinner ett tidsdjup och kopplingen till stadsdelens ursprung.

Nybyggnad av ett punkthus med avvikande placering relaterat grannskapets planstruktur får konsekvenser i ett lokalt stadsdelsperspektiv då möjligheten att förstå den ursprungliga stadsplanen försvagas. Det får också konsekvenser i det helt lokala perspektivet då också möjligheten att förstå respektive delområdes struktur (punkthus utmed Allhelgonagatan och Årstidstorget) försvagas.

Karaktär

Utifrån ett lokalt stadsbildsperspektiv försvinner en bebyggelsestyp i form av de låga verksamhetslokalerna i kombination med sammanbyggda enfamiljsbostäder och en glest bebyggd miljö med inslag av grönska och trädgård. Gatumiljön utmed Januarigatan förändras i grunden och omvandlas till en mer tätbebyggd, stadsmässig karaktär.

Gatumiljön utmed Allhelgonagatan förändras delvis genom ett punkthus som avviker från de övriga punkthusens sinsemellan enhetliga och rytmiska placering samtidigt som naturmark minskar. Punkthusets placering får viss negativ konsekvens för Årstidstorgets ursprungliga gestaltning eftersom det placeras på del av mark som utgör torgets rumsliga avgränsning västerut. Det kan även innebära

en negativ konsekvens genom att det gröna inslaget minskar i anslutning till torget och centrumbyggnaden.

Funktion

Befintliga verksamhetslokaler med inslag av bostäder kommer att ersättas av bostäder med inslag av någon enstaka verksamhet, exempelvis butikslokal. De verksamheter som hyrt lokaler kommer eventuellt att behöva flytta och den funktionsblandning för vilken stadsplanen ursprungligen planerades riskerar att försvinna i stor utsträckning vilket innebär en negativ konsekvens.

Vy över den planerade bebyggelsen utmed Januarigatan och det tillkommande punkthuset vid Allhelgonagatan.

Konsekvenser för identifierade känsliga egenskaper

Siluet – bedöms innebära en måttlig negativ konsekvens för siluetten och stadsbilden i anslutning till Årstdortorget där punkthuset kommer nära centrumhuset och ger en kraftig skalförskjutning.

Den växlande topografen – upplevelsen av det varierande landskapet bedöms inte påverkas negativt. Uppförandet av det slutna kvarteret bedöms dock medföra en liten negativ konsekvens genom den sprängning som behöver genomföras i berget vilket kan medföra en synlig sprängkant.

Naturmark inom kvartersområden – bedöms innebära en liten negativ konsekvens inom det slutna kvarteret som inte ges en koppling till intilliggande naturmark, dock ingen negativ påverkan på stadsbilden som helhet.

lanspråktagandet av mark där punkthuset uppförs bedöms medföra en liten negativ konsekvens då naturmarken minskar nära centrumhuset och torgmiljön.

Förgårdsmark – bedöms innebära en liten negativ konsekvens eftersom de nya byggnaderna utmed Januarigatan inte behöver förses med förträdgårdar vilket ger denna del en mer innerstadsmässig karaktär.

Ursprunglig planstruktur – bedöms innebära en liten negativ konsekvens för den ursprungliga planstrukturen.

Enhetlig byggnadstypologi – bedöms inte innebära negativa konsekvenser eftersom de nya byggnaderna på Januarigatan tillsammans bildar ett nytt enhetligt bebyggelseområde. Det nya punkthuset ansluter till karaktären i befintligt punkthusområde, men avviker något avseende mått och fasadutförande vilket kan ge en liten negativ konsekvens för enhetligheten inom denna byggnadstypologi.

Enhetlig byggnadshöjd – bedöms inte innebära negativa konsekvenser eftersom de nya byggnaderna vid Januarigatan tillsammans har en enhetlig byggnadshöjd och punkthuset får byggnadshöjd lika övriga punkthus.

Funktioner och verksamheter – bedöms innebära måttlig negativ konsekvens eftersom variationen av funktioner minskar.

Välbevarad helhet – bedöms innebära måttlig negativ konsekvens för den välbevarade gestaltningen av området som helhet eftersom verksamhetsområdet helt försvinner samt att punkthuset med sin placering påverkar Årstidstorgets ursprungliga gestaltning samt punkthusområdets enhetlighet.

Sammanvägd bedömning

Den planerade förändringen bedöms innebära måttlig negativ konsekvens för läsbarheten av Norra Kortedalas ursprungliga stadsplan och den funktionsblandning som var ett eftersträvat karaktärsdrag för grannskapsplaneringen under efterkrigstiden.

För Norra Kortedala som helhet bedöms dock den tillkommande bebyggelsen kunna innebära positiva konsekvenser och potentiellt bidra till att stärka den befintliga kulturmiljön utifrån socialt perspektiv.

Under planprocessen har ett aktivt arbete bedrivits för att anpassa den nya bebyggelsen utmed Januarigatan och Allhelgonagatan efter stadsdelens karaktär vilket har bidragit till att mildra negativa konsekvenser som skulle kunnat uppstå utifrån ett stadsbildsperspektiv. Anpassningarna till omgivande stadsmiljö genom byggnadernas placering, enhetliga byggnadshöjd, takform och materialval bedöms generellt ha minskat de potentiellt negativa konsekvenserna för stadsdelen Norra Kortedala och miljön omkring Januarigatan och Allhelgonagatan.

Förslag till åtgärder för att minimera negativ påverkan av tillkommande bebyggelse

För att minimera de negativa konsekvenser som planen kan tänkas medföra enligt ovanstående konsekvensbeskrivning föreslås följande säkerställas i detaljplanen:

- Byggnaderna utmed Januarigatan förses med planterad förgårdsmark.
- Viss andel lokaler för verksamheter, dvs. annat innehåll än bostäder, i nya byggnader utmed Januarigatan säkerställs genom planbestämmelse.

- Marken återfylls mot byggnad efter sprängning vid det slutna kvarteret.
- Punkthuset får en placering närmare gatan, längre från Årstidstorget, i enlighet med placeringen av övriga punkthus.
- Gestaltningsprogrammet följs vid nybyggnad.

KÄLLFÖRTECKNING

Otryckta källor

Stadsplaner och bygglovsritningar

Göteborgs stad

Fotografier

De historiska fotografier som används i utredningen finns i Göteborgs stadsmuseums digitala bildsamling eller i Digitalt museum. Det förekommer även fotografier från tidskriften *Byggmästaren* och *Arkitektur*. I något fall är bilden hämtad från en internetkälla. Källa anges i bildtexten. Fotomaterialet kan vara skyddat av upphovsrätt.

Kartor och flygfoton

Flygfoton är hämtade från Digitalt museum eller Lantmäteriet. Källa anges i bildtexten.

Fotodokumentation

De nutida foton som används i rapporten är tagna av Johanna Lange.

Tryckta källor och litteratur

Björk, Nordling, Reppen, (2000) *Så byggdes staden*.

Caldenby, Claes (red.) (1998), *Att bygga ett land*

Engfors, Christina (red.) (1987), *Folkhemmets bostäder 1940–1960*

Hall, Thomas (red.) (1999), *Rekordåren – En epok i svenskt bostadsbyggande*

Lönnroth, Gudrun (red.) (2000), *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg – Ett program för bevarande, del II*

Rudberg, Eva (1992), *Folkhemmets byggande under mellan- och efterkrigstiden*

Tidskrifter

Arkitektur 1980 nr 6

Byggmästaren 1957 nr 7, 1954 nr 12.